

SZENT IMRE

SZENT IMRE évében, a tragikus sorsú királyfi emlékére rendezett ünnepek sikerén, az Imre-kultusz terjedésén elmélkedve, sokak lelkében merült fel a kérdés, vajjon ki is volt életében ez az ifjú herceg, mily érdemek alapján került a magyar katolicizmus kultuszának, az egész nemzet kegyeletes tiszteletének központjába?

A kérdés felvetésére Imre hercegre vonatkozó történeti ismereteink hiányossága és a gyér történeti adatokból rekonstruált egyéniségének sajátos kettőssége szolgáltat okot.

A források szűkszavú értesítéseiből a szent remetek és szerzetesek szűzi életére vágyódó, világtól teljesen elvonatkozó, kontemplatív léleknek, emberfeletti erényekkel ékeskedő aszkéta-jellemnek képe bontakozik ki, de a transzcendens jelenséggé finomult hitvalló-szent légies alakjának háttérében ugyané források halovány világítása mellett is feltűnnek az uralkodásra gondosan előkészített, királyi házból nőtülő és királyi trónra hivatott, vitézi örömben is kedvét lelő fejedelmi ifjú húsból é vérből való alakjának körvonalai. Az egyéniségnek, lelki alkatnak ez a kettőssége, életszentség és királyi erények, szüntelen zsolozsmázás és férfias vadászat, szerzetesi buzgóság és vitézi kedvtelés, az apai örökség átvételére való lelkiismeretes készülés és az apai törzs virágzását akadályozó szűzházasság, mind érthetetlen és szinte áthidalhatatlan ellentmondásnak tűnnek fel a középkor életélményétől messzire szakadt korunkban. Nem csodálható, hogy historikusok és költők ez ellentmondások kiküszöbölése végett minden cselekvésre képtelen, uralkodásra alkalmatlan, vértelen monachális ideált, vagy késő nemzedékek vallásos kezdetében szent eszménnyé finomult, de valójában világi erényekben bővelkedő, uralomraternaett, vitéz harcost, adatok híján képzeletből szőtt alakokat állítottak a történelem Szent Imréje helyébe. A középkor életének és szellemének vizsgálója nem eshetik ebbe a hibába, nem kereshet ellentmondást ott, ahol mai szemmel tán felfedezhetünk ilyesmit, de a középkor gondolatvilágába illeszkedve ellentmondásra alig találhatunk.

A X. század derekán Szent Benedek fiainak cluny-i rendházából kiindulva egész Európát felrázó keresztény megújulás korának aszkétikus életélménye nem állt ellentétben ugyané kornak az önmegtágadásig erkölcsös, szentéletű s mégis vitéz, uralomraternaett keresztény fejedelmről alkotott ideáljával. Aszkétikus hajlam és uralkodói erények teljes harmóniában olvadnak össze e korszak legkimagaslóbb fejedelmeinek lelkében. Keresztény életszentség és aktív

kormányzókéesség szinte complémenteaire tényezői a jó király egyéniségének. Semmi okunk sincs tehát annak feltevésére, mintha Imre életrője feleslegesen túlozta volna hőse aszkétikus és pietisztikus hajlandóságának rajzát. Szent István királynak minden gyakorlatiaság mellett is a komorságig egyszerű, vallásos egyénisége, a zárda békéjére vágyó Gizella királynénak és testvéreinek — a szűzházasságban élő Szent Henrik császárnak, Brúnó augsburgi püspöknek és Brigitta apácafejedelemasszonynak — tiszteletreméltó alakjai s az első tanítómester, velencei Gellért szigorú életelvi oly példaként álltak az ifjú Imre előtt, melyek hatása alatt gyermekleikében szükségszerűen vert gyökeret a diadala felé közeledő keresztény renaissance aszkétikus életeszmenye. Imre szüleinek, anyai rokonainak és környezetének életszentségét ismerve, aligha lehet kétségünk, hogy az ifjú szent halála után hét évtizeddel készült legenda írója, bár — a kor hagiografikus irodalmának szellemében — tudatosan mellözte is Imre egyéniségének múlandó, földi vonásait, életszentsége jellemzésében a nép száján élő hagyományt követte s így előadása a történeti hűség szempontjából alig szorul korrekcióra. A szent királyfi életében és jellemében felismerni vélt ellentmondások a kor és környezet beható vizsgálata után egyetlenegy problémára, a trónra készülő fejedelmi sarj családalapításra irányuló természetes vágyával ellentétes szűzházasság problémájára zsugorodnak össze. Bár az önmegtartóztatásnak ez a formája a középkor e szakaszában és Imre családjában is elég gyakori jelenség s a kor erkölcsi és vallásos diszpozíciójában világos magyarázatra talál, a történet kutatójának mégis keresnie kell Imre herceg idevágó elhatározásának szubjektív indítóokait, mert az uralkodóág megszakadására vezető szűzházasság gondolata mégis csak ellentétben állt a kor fejedelmi életideáljával s Imre életrőjának vallomása szerint Szent István intencióival is. Mielőtt azonban e kérdés megfejtését megkísérelnők, új vizsgálat tárgyává kell tennünk történeti irodalmunknak a megoldás útjában álló feltevéseit és az alapjukul szolgáló forrásadatokat.

Kezdjük a kronológiával! Történeti irodalmunkban közkeletű felfogás szerint Szent István idősebb gyermekei csecsemőkorban haltak el, Imre 1007-ben született, 1015-ben már mint a magyar trón örököse került az ezidőtájt hazánkba jött Gellért nevelése alá, ioz8 táján házasodott s 1031 szeptemberének 2-ik napján halt meg, Gellért pedig — miután nyolc évig nevelte Imrét, majd hét évig a Bakony rengetegében remetéskedett — 1030 táján vette át az ekkor alapított Csanádi püspökség kormányzatát. Ennek a kronológiának egyetlen pozitív adata Imre halálának éve, 1031, amit egykorú és jólétesült közeli korú forrásból — a Hildesheimi Évkönyvekből és Szent István Nagyobb legendájából—ismerünk. A többi mind csak feltevés. A gyermekek csecsemőkori elhalálása a Nagyobb legenda egy mondatának téves értelmezésén alapszik. István fiai e forrás szerint „*m ipsis infantiae gradibus insontes* „ártatlan gyermekkorukban“ haltak meg, ami középkori nyelvhasználat szerint éppúgy vonatkozhatok csecsemőkre, mint 15—iő éves serdülő if jakra. Imre születését halála évéből visszafelé vont következtetéssel szokták 1007-re tenni, mert „régí breviárius-

mok^{4C} hitelt alig érdemlő feljegyzése szerint huszonhárom évet élt. Hasonló logikával azonban akár ion-ról is beszélhetnénk, mert más régi breviáriumok és XV. századi beszédek húsz esztendőnek mondják Imrét halálakor. Gellért életének kronológiája Imre születésének 1007. évi dátumából és az Ajtony ellen indított Csanádi hadjárat önkényesen 1028-ra tett időpontjából levezetett feltevéseknek sorozata. Gellért remetéskedésének „hét éve“ a bibliai hetes szám alkalmazásával létrejött határozatlan időmegjelölésnek látszik. Az Imre nevelésével töltött idő nyolc évi tartama pedig pusztán kombináció, mert a legenda csupán hosszú időről beszél s ez két vagy három év éppúgy lehet, mint nyolc vagy kilenc esztendő.

Az indokolatlan feltevések romjait eltakarítva, a XI. és XII. század fordulóján írt legendák és egyéb források egybevetésével Gellért hazánk bajövetelének időpontját 1000—1001 tájára kell tennünk, mert a Gellért-legendáknak szerint Csanád első püspöke még Szent István „ifjúkorában“ és a Csanádi hadjárat előtt jött Magyarországra. 1015-ben a 40—46 éves Istvánt semmiesetre sem mondhatták ifjúnak, latinul *juvenis-eknek*, mert ezt a kifejezést a középkorban ugyan tágabb értelemben használták, mint később, de a 30. éven túl levő férfira akkor sem alkalmazták. I. Endrét például a krónikás 46 éves korában elaggott öreg embernek mondja! Ajtony legyőzése és Csanád elfoglalása pedig az újabb kutatások szerint 1002 és 1004 közt, a Csanádi püspökség alapítása minden jel szerint 1010 és 1015 történetét. Gellért nevelőkódolásának és bakonybéli visszavonulásának évei tehát 1000 és 1015 közé esnek s így ha nem is vesszük szó szerint, hogy hét évet töltött remetességben, de erre mégis több évet számítva, Énre oktatásával csak 1010 előtt foglalkozhatott. Mivel pedig a gyermek nevelését hat-hét éves kora előtt nem vehette át, Imre születését az 1007. évnél jóval korábbi időre kell tennünk, amint hogy az 1527-ben írt Érdy-kódex eddig kevés figyelemre méltott magyar nyelvű Szent Imre-legendája is — régebbi forrásra hivatkozva — az 1000-ik évre teszi azt. „Lón pedig az ő születése mikoron Krisztus Úrfiú születetnék utána ezer esztendővel, mint az nagy krónikából kivehettek.“ Ez értesítés hitelét megerősíti Szent Istvánnak a veszprémi apácák részére 1002 előtt kiadott oklevele is, hol a király már többszámban emlegeti „gyermekait“, márpedig Imrét neve alapján első- vagy másodsülöttnek kell tartanunk. A nagyapa nevét — Imre = Emericus = Henricus — e korban rendszerint az elsőszülött kapta, de ha keresztapát politikai okból valamely előkelő uralkodót hívtak meg, eltértek ettől a szokástól. Így például lengyel Boleszláv Szent István nőtestvérétől született elsőszülött fiát III. Ottó császárról kereszteltette Ottónak s a másodsülöttnek adta a nagyapa — I. Micszláv — nevét. A XV. századi Laskai Osvárnak egy elveszett legendaváltozatból merített értesítése szerint István egyik fia is Ottó nevét viselt. Alig lehet kétségünk, hogy István és Gizella is első gyermekükhöz hívták meg keresztapát az 1002-ben már elhalt III. Ottó császárt, a magyar térítést és egyházszervezést teljes rokonszenvével kísérő előkelő rokont, akinek házasságkötésükben is része volt s a másodsülöttet nevezték el — nyilván a hasonlónevű

nagybátya keresztapasága mellett — a keresztény nagyapáról Henricus-Emericusnak. Imre másodszülöttségét bizonyítja Szent István Nagyobb Legendájának az az értesítése is, hogy első királyunk csak gyermekkorban elhunyt fiainak halála után fordult egész szeretetével „immár egyetlen fia,“ Imre felé s ekkor „ajánlotta őt — a Legenda szavai szerint — Krisztus és Szűz Mária oltalmába, hogy majdan országa felett őrködjék és hogy a nehéz kormány terhének viselésére igazhitű férfiak oktatása által alkalmasabbá lehessen, azok tanításait vele naponként figyelmesen hallgattatá.“ Ekkor íratta — illetőleg a Legenda szerint: írta — számára az uralkodói kötelességekre tanító Erkölcsi Intelmeket. A tények felemlítésének e sorrendjéből s az Intelmeknek a herceg nem harcos és nem férfias, kontemplatív életmódjára, „hadban és munkában,“ vagyis az uralkodói kötelességekben való járatlanságára tett célzásából megállapítható, hogy Imre csak az idősebb fiú halála után lett trónörökös. Mindezt mérlegelve, merészség nélkül állíthatjuk, hogy Szent Istvánnak 996 és 997 fordulóján kötött házasságából származó elsőszülött fia 997-ben vagy 998-ban, a másodszülött Imre pedig az 1000-ik évben született. A legendának az az értesítése, hogy Imrét apja bátyjának halála után kezdte a trónra előkészíttetni, egybevetve azzal a megállapításunkkal, hogy az elsőszülött fiú nem csecsemőkorban, hanem gyermekkorban halt meg, megengedi azt a feltevést, hogy a trónra nevelt Ottó herceg nem István uralkodásának első éveiben, hanem serdültebb ifjúkorban, 1013—1015 táján halt meg, amikor Imre már 13—15 éves fiú volt.

A kronológiának a hitelt érdemlő források alapján végrehajtott korrigálásával és Imre másodszülöttségének megállapításával nemcsak az időrendi nehézségeket küszöböltük ki, hanem — úgy vélem — a szűzházasság problémájának kulcsát is megtaláltuk.

A realitások iránt oly nagy érzékkel bíró s családja felvirágoztatására már nagy művének sikere érdekében is igen nagy súlyt vető István királyról aligha tehető fel, hogy trónja örökösének módot és alkalmat adott volna egyéniségének és életfelfogásának merőben monasztikus irányú fejlesztésére. Viszont — a királyi anya és testvérei szerzetesi hajlandóságát is figyelembe véve — valószínűnek tetszik, hogy István fiatalabb fiának szűzies hajlamáról örömmel vett tudomást, Őt Gellértszel egyenesen a szerzetesi pályára neveltette és csupán bátyjának korai halála után kezdett gondoskodni világi neveléséről. Ez idő óta Imrében családja egyedüli fenntartóját látta s az ő házasságától remélte, hogy trónja, koronája nem kerül pogány rokonai kezére. Imre megértette apja törekvésének indítóokait, ellenszegülésével nem rontotta örömét, nőül vette a számára kiválasztott leányt, de titkon, felesége beleegyezésével hű maradt Istennek korábban tett fogadalmához és nem érintette ifjú hitvesét.

Imrének, gondos királyi nevelésben részesült, felnőtt férfi lévén, — legpesszimiztikusabb számítás szerint 24, a mi számításunk szerint kb. 30 éves volt halálakor — tudnia kellett, hogy magtalansága esetén öröksége pogány rokonai kezére kerül s maga a keresztény gondolat is végső veszedelembe juthat. Ennek megakadályozása végett éppen

ideáljai érdekében észszerű lett volna lemondania a szűzies életről, amint egykor a magyar nép. megtérítésében való részvétel célzatával anyja is lemondott a zárda csendje után vágyakozó leányálmairól. Ha Imre mégsem így tett, nagyon komoly okának kellett lennie s aligha csalódunk, ha ezt az okot abban látjuk, hogy trónörökösségének ideje előtt nagybátyja, nagynénje példájára és szülei beleegyezésével teljes elszánással készült a szerzetesi életre s mire trónörökös lett, már teljesen beleélte magát szent hivatásába. Élethivatásának serdültebb korban történt változtatása adhatja csak lélektani magyarázatát, hogy mikor a fiatal magyar egyház jövőjére való tekintettel az uralkodás gondját ugyan vállaira vette s apja utasításai szerint serényen készült a kormányzásra, lelke mélyén mégis szerzetes maradt s gyermekkorában belénevelt és teljesen átérzett életeszményével házassága után sem szakított. A trónt hajlandó volt elfoglalni, nehogy a pogány Vászoly vegye át apja örökét s így Szent István életmunkájának minden eredménye kárbamenjen és a keresztény ideál vereséget szenvedjen. Utódról mégsem gondoskodott, mert a térítőszervezetek tanításaiból merített erős hittel bizakodott, hogy rokonait, Vászoly kis fiait igaz keresztényekké nevelheti s országát majdan jó kezekre bízhatja. Ez a reménye teljesen indokolt volt, hiszen Endre és Béla később keresztény környezetbe kerülve, valóban megtértek s Béla fiai valósággal mintaképeivé lettek a keresztény királynak.

Országá sorsát, a magyar kereszténység jövőjét Imre ilyképpen is biztosíthatónak vélvén, szűzi életének — mire felesége oldalán ártatlanul élő nagybátyja, Szent Henrik példájában is buzdítást talált — többé mi akadályát sem látta. A legnehezebb problémát, fogadalmának a keresztény Magyarország érdekeivel való egyeztetését ilyképpen megoldván, királyi hivatását könnyen összhangba hozhatni korábbi életeszményével. A buzgólkodásra, egyházi tanulmányokra bizonyára kevesebb ideje jutott; apja és új tanítómesterei oldalán készülnie kellett az uralkodásra, tanulnia kellett a kormányzás művészetét, részt kellett vennie a tanácsban, a háború előiskolájának tekintett vadászatokon s ba komolyra fordult a helyzet, a fegyveres harcban is, de ez a komoly és — felfogása szerint — Istennek tetsző munka nem érintette szigorú életelveit s életmódján is vajmi keveset kellett változtatnia. A XI. század udvari élete sokkal kevésbé különbözött a kolostori élettől, mint a későbbi századok fényes udvartartását ismerve, gondolhatnánk. Szent István a szigorú életű szerzetes-főpapok tanításának szellemében egyszerű udvart tartott, faházban lakott, mértékletesen élt, rendszeresen imádkozott, az ünnepeket valamelyik kolostorban vagy püspöki székhelyen buzgólkodva töltötte s ha szórakozást keresett, azt játszi öröme helyett a harcos vitézek testedző, komoly szórakozásában, a vadászatban találta fel. Gizella királyné legszívesebben veszprémi apácai körében töltötte idejét s a vallásos buzgólkodás mellett templomok díszítésében, egyházi ruhák készítésében, szegények és nyomorultak segélyezésében lelte örömét. A XII. század és későbbi korok pompás lovagi udvarának, fényűző szórakozásainak, lakomázásoknak, dőzsöléseknek nyoma sem volt még István életében s az ifjú herceg szüleinél és a Solt melletti Szentimre-pusztá vidéken felüött

szállásán ugyanoly egyszerűségben élhetett, mint korábban Szent Gellért és többi szerzetes-barátai társaságában.

Szent Imre szűzies házassága ily megvilágításban már nem áll ellentétben a trónra való gondos készülésének történetileg ismert tényével. Arról azonban, hogy ez a készülés, a Legendában említett „igazhitű mesterek.” figyelmes oktatása mily eredményekkel járt, minők voltak az ifjú herceg képességei, mily szerep jutott neki trónörökösége idején a kormányzatban, a politikában és hadseregben, forrásaink vajmi keveset mondanak.

Az egykorú Hildesheimi Évkönyvek írója vadászatban vadkan támadása következtében bekövetkezett halálát feljegyezve, a „ruizok hercegének“ — dux Ruizorum — nevezi. Ha megáll a feltevés, hogy a „Ruizorum“ alatt a rugiak neve lappang, Imrét az 1030. évi német háború eredményeként újra magyar uralom alá került Lajta-Fischaközi osztrák tartomány, a régi Rugiland egy része hercegének kellene tartanunk, sőt II. Henrik császár halála után örökség jogán felvett igényeimre is gondolhatnánk. E feltevés azonban ingatag alapon áll, mert más német forrás ezidőben már nem beszél rugiakról Ausztriában s mert a Ruizi népnév egyszerű másolási hiba is lehet az eredeti Ungri helyett. XVII. századi horvát írók — régi hagyományra hivatkozva — Szlavónia hercegének mondják Imrét, de egykorú forrásokban ez az állítás sem talál megerősítésre, bár valószínűtlennek nem mondható, különösen ha ugyané hagyománynak Imre horvát házasságára vonatkozó értesítését elfogadjuk. A szlavóniai és osztrák hercegségről szóló s egymással akár időbeli egymásután, akár egyidejűség feltevésével könnyen összeegyeztethető adatokból arra következtethetünk, hogy Imre egyik vagy mindkét tartomány élén aktív részt vett a kormányzatban, de ez adatok homályossága és kétes hitele — sajnos — megakadályoz e kérdés teljes tisztázásában.

Ugyanily homályban tapogatózunk Imre feleségének személyét illetőleg. A házasság István reálpolitikájához képest mindenesetre politikai értékű összeköttetés volt, de a Legenda csak annyit jegyzett fel, hogy a fiatal asszony királyi vérből származott. A Margit-legendának XIII. századi hagyományban gyökerező elbeszélésében görög császárléányról esik szó, de ez nem lehet egyéb Boldog Margit kortársainak IV. Béla görög császári házasságából vont önkényes következtetésénél. Hasonló értékkel bír a lengyel szentkereszi kolostor évkönyvének 1260—1270 táján feljegyzett adata, mely szerint Imre 966-ban — születése előtt mintegy harmincöt évvel! — I. Miciszláv lengyel király leányát vette volna nőül, ugyanazét a Miciszlávét, kinek nőtestvére más XIII. századi lengyel krónikák szerint ugyancsak 966 táján Imre nagyapjához, Géza fejedelemhez ment volna nőül. Karácsonyi megkísérelte ugyan e tudósítás igazolását, a menyasszonyt II. Miciszláv leányával, I. Béla magyar király feleségének történeti forrásokból teljesen ismeretlen testvérménjével helyettesítette s a házasság idejét 1028 tájára tette, de zseniális okfejtése semmiképpen sem állja ki a kritikát. A régebbi lengyel krónikák mit sem tudnak Géza fejedelem s még kevésbbé Imre herceg lengyel házasságáról. A reájuk vonatkozó s I. Béla királyunk házasságának

analógiájára képzett hagyomány a XIII. században keletkezett az akkori lengyel-magyar érintkezések és a lengyel földön is elterjedt Szent István-kultusz hatása alatt. Géza házasságáról először a XIII. század elején írt zavaros Lengyel-magyar krónikában esett szó s onnét a század második felében, bizonyára IV. Béla lengyel házasságot kötött két leányának, Jolánnak és Kingának környezete révén került a többi krónikákba és évkönyvekbe. Imre házasságáról pedig éppen csak egy forrás beszél az egymással Szent Imre és felesége példájára szűzházasságban élő Szemeremes Boleszláv és Szent Kinga idejében^ Nyilvánvaló, hogy ez a házasság sem egyéb a lengyel fejedelmi széken ülő ájtatos királykisasszony intenzív Szent Imre-kultuszában gyökerező jámbor fikciónál, amihez a későbbi lengyel-magyar házasságok analógiája mellett pusztán a szent herceg feleségének kilétét; non ismerő Legendának ez a hiánya szolgált alapul. Szent István politikai koncepciójába legjobban beillik az említett kései horvát hagyománynak az az értesítése, hogy Imre III. Kresimir horvát király leányát vette volna nőül. Kresimir fia, a horvát István király 1010 óta sógorországban volt Szent Istvánnal. Felesége, Orseolo Jocela, testvére volt Ottó dogének, ki — tudjuk — Szent István testvérét vette nőül s apja lett Péter magyar királynak. A magyar-horvát-velencés szövetség mindenestre kívánatosá tette a magyar és horvát uralkodóházak szorosabb rokoni összeköttetését. Mindazonáltal forrásunk kétes hitele miatt a horvát házasságot sem tekinthetjük bizonyított ténynek, csupán nagy valószínűséggel bíró feltevéseknek.

Történetíróink egynemdyike tudni véli, hogy Imre herceg aktív részt vett az 1030. évi német háborúban. A valószínűség kétségtelenül a mellett szól, hogy István szerepet juttatott örökösének e nagyjelentőségű katonai akcióban, de pozitív bizonyítékát ennek sem találjuk forrásainkban.

Imre uralkodói kvalitásai, politikai felfogása és katonai tehetsége tekintetében mindössze annyit állapíthatunk meg, hogy apja mily irányban, mily szellemben nevelte és mily kötelességeket szabott eléje. Az Erkölcsei Intelmekben egybefoglalt kormányzati elvek és etikai szabályok azonban nem az ifjú herceg, hanem az államszervező király szellemét és egyéniségét tükrözik vissza. A fiúról legfeljebb csak feltevésként állíthatjuk, hogy a szent dolgokban tanúsított páratlan kötelességtudásával bizonyára híven igyekezett követni apja tanácsait s hogy életbenmaradása esetén az ő nyomdokain haladó, komoly és lelkiismeretes uralkodó válhatott volna belőle. E feltevéstünket bizonyítani — sajnos — nem tudjuk, mert uralkodása korai halála miatt meghiúsulván, kortársainak és a következő nemzedékeknek figyelmét a fiatalon elhalt királyfi életének eszményi tisztasága, a szent hitvallók legnagyobbjaira emlékeztető erényei vonták magukra. Egyéniségének földi vonásai hamarosan szétfoszlottak a távoli idők homályos ködében, de életszentsége, tökéletes lemondása és keresztény alázata megszerzették számára a szentek glóriáját s a keresztény magyarságnak a szent-tisztelet szokásos mértékét messze meghaladó, különös tiszteletét. Fd-magasztaltatása napját, november 5-ét, mindjárt szenttéavatása után magyar egyházi ünnepé avatta Szent László törvénye. Később száza-

dokon át halála napja, szeptember 2-ika, is ünnepe volt a magyar egyháznak. Székesfehérvárott és Esztergomban őrzött ereklyéi, a tiszteletére szentelt fehérvári várkapolna, a nagyváradi Imre-oltár, a solti széken — nyilván egykori szálláshelyén — épített s a mai Szentimrepusztának nevet adó temploma búcsújáróhelyei lettek a vigasztalásra, gyógyulásra vágyó hívőknek. A XII. század második felében kultusza még inkább fellendült, mikor Eufrozina királyné káptalant és több templomot alapított emlékére, III. Béla pedig anyjától örökölt tiszteletének kifejezéseképpen elsőszülött fiát is az ő nevérol kereszteltette. A királyi család fokozódó Imre-kultuszának bizonyára része volt a szentéletű Árpád-ivadékok — Szent Erzsébet, Boldog Margit s a hitvestársukkal szűzházasságban élő Kálmán halicsi király és Kinga lengyel fejedelemasszony — lelki alkotásának kialakításában. Az uralkodóház körén túlterjedő, állandó és intenzív Imre-kultusz létezését magánföldesurak által tiszteletére emelt templomok és róluk Szentimrénak nevezett községek hosszú sora, középkori egyházi könyvekből ismert sok himnus, sequentia, officium és szentbeszéd bizonyítja. Szent Imre a magyarság köztudatában, majd a szomszédos Lengyelországban is a földi javakat megvető és a testi vágyakon győzedelmeskedő ártatlanságnak szimbóluma lett. Emléke ily alakban élt a katolikus magyarság köztudatában a legutóbbi századfordulóig, mikor a védelme és pártfogása alá helyezett egyesületek és intézmények működése nyomán tisztelete új erőre kapott s a régi kép színeinek felélénkítésével a tökéletes magyar ifjú szimbólumává avatott.

Szent Imre életének tisztasága, buzgalma és a magyar kereszténység primidális áldozatául tekinthető korai halála teljes magyarozatát adják egyházi kultuszának, a katolikus magyarok ezreinek lelkét betöltő vallásos tiszteletnek, de nem fejtik meg az egész nemzet, a magyar ifjúság Imre-kultuszának problémáját. A források szűkszavú adataiból szinte csak körvonalaiiban kibontakozó, halovány történeti alak nem ad felvilágosítást, miképpen került Imre herceg a példaadó magyar ifjú szimbolikus trónjára, miért kell éppen őt állítani követendő példaképül a magyar jövő ifjúsága elé? Hiszen ha csupán az életszentséget és — a szent hercegnél inkább csak feltételezett — fejedelmi erényeket nézzük, nála sokkal inkább követésre méltó eszményül kínálkozik a keresztény eszméket és erkölcsöket a magyar erővel és alkotókészséggel tökéletes harmóniában egyesítő László herceg, az ifjúkor sok szép ígérését később hatalmas sikerekkel és alkotásokkal valóra váltó Szent László király ifjonti alakja. Ha Imrét pusztán mint individuumot néznők, csupán a forrásokból megismert egyéniségére, erényeire volnánk tekintettel, felesleges volna a magyar génusz, az ifjan és öregen egyaránt tökéletes magyar vitéz, a magyar harckészség, alkotóerő és fenntartó bölcsesség szimbólumaként tisztelt nemzeti hősünkkel, Szent László királlyal egy vonalba helyeznünk s a magyar ifjúság elé második eszményül állítanunk. De Szent Imre, a magyar történelem Szent Imréje nemcsak mint individuum, nemcsak mint az ifjan és tragikusan végződő életsors megtestesítője, hanem egy egész nemzedék, egy útjelölő történeti irány és egy nagy etikai elv megszemélyesítőjeként érdemelte ki ifjúságunk különös tiszteletét.

Szent Imre megszemélyesítője a harmadik nemzedéknek, melynek — Géza nemzedékének félkereszténysége és belátásos valláspolitikája, István kortársainak már benső vallásos meggyőződésben gyökerező, de mégis inkább politikai értékű megtérése s a világi erőhatalom segítő-eszközeivel végrehajtott térítő- és szervező munkája után — már vérvévé vált az egykorú reformok tisztítótűzében újra megacélosodott, politikamentes keresztény gondolat. Megszemélyesítője az ifjú magyarok nemzedékének, mely korának uralkodó eszméit, törekvéseit megértve és életeszményét átérezve, tudatosan és elszánt akarattal tört azok teljes megvalósítására.

Megszemélyesítője a nemzedéke eszményeiben és saját életformájában is diadalra jutott történeti iránynak, mely a keresztény egyház és a nyugati kultúrközösség hatalmas organizmusaiba való szerves beilleszkedést jelölte ki a keletről Európa szívébe szakadt magyar nemzet egyedül járható útjával.

Megszemélyesítője az emberi életteljesítmény értékmérőjét a megalkuvást nem ismerő kötelességtudásban, a tisztult erkölcsi felfogásban, az élethivatás teljes betöltésére és a választott életideál minél tökéletesebb megvalósítására irányuló törekvésben felismerő etikai elvnek.

Ebben a szimbolikus alakjában áll Szent Imre a példaadó magyar ifjú eszményeként a keresztény magyar egyetemes ideáljául tekinthető Szent László mellett, ez alakban lesz példaképévé a nemzet ifjúságának s példájának követése nem az ő szerzetesi életmódjának lélektelen utánzásában, a mi korunk törekvéseivel összhangba nehezen hozható középkori életeszmény feltámasztásában, hanem a keresztény etikán alapuló korszerű magyar életideál kialakításában, az önmegtartóztatásig menő kötelességteljesítésben, az élethivatás lelkiismeretes betöltésében fog kifejezésre jutni.

HÓMAN BÁLINT